

# KRÓNIKA

BALLA TIBOR

## KORSZAKVÉG – KORSZAKKEZDET, 1918.

### Nemzetközi tudományos konferencia, Szatmárnémeti – Zilah – Nyíregyháza, 1998. május 27-29.

Kétségtelen tény a történelem iránt valamelyest is érdeklődő olvasó számára, hogy a XX. században kevés olyan fordulópontra volt Magyarország, a környező országok és egész Európa történetében, mint az 1918-as esztendő. Befejeződött az első világháború, amely addig soha nem látott szenvedést és borzalmakat hozott az öreg kontinens lakói és a földkerekség más régióiban élők számára, ugyanakkor kezdetét vette egy új (elsősorban a győztes antant hatalmak által létrehozott államokkal teli) Európa felépítése. Az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamaira bomlott szét, a trianoni Magyarországot pedig új szomszédok vették körül.

Az 1918-as év történeti jelentőségét méltató, érdekes témákat felvonultató, a problémákat több vonatkozásban körüljáró konferencia három színhelyen zajlott, ezzel is példázva a román és a magyar határ két oldalán fekvő települések jó együttműködését.

Az első nap eseményeire a szatmárnémeti múzeum különtermében került sor. Az ülés elnöke *Viorel Ciubotă*, a szatmárnémeti múzeum munkatársa volt.

Bevezetőként *Kelemen Hunor*, a Román Kulturális Minisztérium államtitkára mondott köszöntőt, őt *Szász Zoltán* a budapesti Történettudományi Intézet főigazgatója, a Román-Magyar Történelem Vegyes Bizottság elnöke követte. Ezután *Riedl Rudolf*, Szatmár megye prefektusa, majd *Cornel Grad*, a Szilágy Megyei Kulturális Főfelügyelőség főtanácsosa mondta el köszöntőjét.

Elsőként *Hajdú Tibor*, a budapesti Történettudományi Intézet osztályvezetője a „Függetlenség, vagy területi integritás: a magyarság dilemmája az első

világháborúban” című előadása hangzott el. Mondandóját a Habsburgok magyarországi uralmának kialakulásával kezdte, kiemelte a már a XVIII. század végétől jelentkező nemzetiségi kérdés fontosságát, majd szólt a nemzetiségek 1848-49-es önállósodási kísérleteiről, a kiegyezés megszületése utáni állapotokról, a magyar-horvát kiegyezésről és Horvátország Magyarországon belüli különállásáról. Hangsúlyozta, hogy Bulgária orosz csapatok általi 1878-as felszabadítása megerősítette a román pozíciókat is; a cári birodalomra a Monarchia területén élő szlávok felszabadítóként tekintettek. A magyar politika számára a Monarchia keretein belül maradás kényszerré vált. Ismertette a dunai birodalom felbomlásával kapcsolatos orosz nézeteket, valamint, hogy a balkáni kis népek az első világháború után részben a cár országának segítségével érték el céljaikat. Kitért az 1914-es orosz-román megállapodásra, amelyben rögzítették, hogy Románia elfoglalhatja Ausztria-Magyarország azon részeit, amelyeket csak akarja. Beszért a magyar ellenzéki politikusoknak az etnikai határokhöz való viszonyáról, az 1918-as bukaresti béke magyar vonatkozásairól. A Károlyi-kormány nemzetiségi politikáját ismertette időben a trianoni békekötésig jutott el.

*Constantin Hlihor*, a bukaresti katonai akadémia tanára előadásának címe „Románia az európai nagyhatalmi geopolitikában, 1918-1919-ben” volt. Kiemelte, hogy az első világháború katonai, gazdasági, diplomáciai problémái különböztek az addigiaktól. 1919-ben csak a hadműveletek értek véget, a gazdasági, társadalmi folyamatok nem. Nagy vonalakban ismertette a geopolitika, mint interdiszciplináris tudomány keletkezését.

Úgy vélte 1918 tavaszán a román nemzeti érdekeknek megfelelően alakult a geopolitikai helyzet. Ismertette a különbéké megkötéséhez vezető utat; Antonescu helyzetelemzése 1918 tavaszán három lehetőséget tartalmazott: különbéké kötését az antant szövetségesek jóváhagyásával, kapitulációt, illetve visszavonulást a Dnyesztertől keletre. A Margiloman-kormány által aláírt bufteai-bukaresti békét kompromisszumos békének nevezte, úgy vélte, a kormányfő reálpolitikus volt, aki áldozatával megmentette a dinasztiát és a román hadsereget. Ezt igazolták a későbbi események, pl. amikor 1918 november végén a románok betörték Erdélybe és egészen Budapestig nyomultak.

Őt *Alexandru Porțeanu* egyetemi tanár, a bukaresti Jorga Intézet munkatársa követte. Előadásának témája az 1918-cal foglalkozó román történetírás volt. Kiemelte, hogy 1938-ban több tanulmány jelent meg 1918-ról, az Erdéllyel történt egyesülés megtörténtét a különböző pártok, egyházak saját érdemüknek tekintették. Az 1940-es területvesztés lendületet adott az 1918-as események felülvizsgálatának. 1948-tól megtiltották a történelem nemzeti szempontból történő feldolgozását, a történetírás színvonala lesüllyedt. 1953-tól a román rendszer eltávolodott a Szovjetuniótól, ez megmutatkozott abban is, hogy 1959-től nemzeti ünnep lett Moldova és Havasalföld egyesülésének időpontja. Az 1970-es években, a nacionalizmus megélénkülésével, nőtt a korszakról írt tanulmányok száma. Szólt végezetül a román-magyar történetírás évtizedes vitájáról, az 1989 utáni nyitásról, az azóta megjelent munkákról.

*Litván György*, a budapesti '56-os Intézet igazgatója, az MTA Jelenkortörténeti Bizottságának elnöke „A demokratikus Magyarország és a győztes nagyhatalmak” című előadásában a korszakra vonatkozó francia forrásanyagokra hívta fel a figyelmet. Röviden felvázolta Károlyi Mihály politikai pályafutását is az antanttal 1916-17-ben saját szakállára folytatott béketárgyalásaitól az új rendszer 1918 novemberi létrejöttéig. Brit véleményeket idézett a Károlyi-kormány helyzetéről. Szólt a Franchet d'Esperey és a magyar delegáció között folyt novemberi belgrádi tárgyalásokról, ecsetelte a fegyverszünet megkötésének következményeit. A franciák álláspontja a

Károlyi vezette kormánnyal szemben a hallgatásba és közönybe burkolózás volt. Beszélt a franciák által a magyarországi helyzetről terjesztett hazugságokról, arról, hogyan vezették félre az angolszász hatalmakat, amelyek a fontosabb kérdésekben engedtek szövetségesüknek.

*Valeriu Florin Dobrinescu* craiovai egyetemi tanár „Erdély kérdése a két párizsi békekonferencián, 1919-1920 és 1946-1947” című előadását 1919 januárjának eseményeivel kezdte. Szerinte már a gyulafehérvári gyűlésen, 1918. december 1-én felvetődött a belgrádi fegyverszüneti vonal revidálása. Állítólagos tényeket sorolt fel Lenin és Kun Béla levelezéséből, amelyek Románia megtámadására vonatkoztak. Bratianu román miniszterelnök legfontosabb kérése az volt, hogy a nagyhatalmak ismerjék el az Erdéllyel való egyesülést. Az 1920-as trianoni béke lényegében elismerte Erdély elszakítását. 1946-ban Románia mint legyőzött hatalom szerepelt Párizsban; újra a nemzeti egység megteremtése volt a cél, ám az oroszok kezdetben nem támogatták az erdélyi román törekvéseket. A román kiugrás és az átállás után a helyzet megváltozott: 1946 őszén a béketervezet az 1920-as román-magyar határt fogadta el. Magyar részről próbálták ugyan befolyásolni Sztálint: úgy vélték a román közigazgatás nem tudja kezelni az Erdélyben élők problémáit, ezért szerették volna, ha az orosz megszállás alatt álló külön köztársaság lesz. Az 1947 februári párizsi békeszerződésben mégis a trianoni határt állították vissza.

*Gheorghe Iancu*, a kolozsvári Történettudományi Intézet munkatársa előadásának témája „A románok és magyarok közötti kapcsolatok, 1918-1919” volt. Mint mondta, Romániát nem hívták meg a belgrádi fegyverszüneti tárgyalásokra, mert befogadták az antant szövetségesek táborába, ezért a román csapatok előretörték a demarkációs vonalig, sőt – a gyulafehérvári határozatnak érvényt szerzendő – azon túl is. Azonban 1919 január végén a Tiszánál megálltak a román erők, ezt a Vörös Hadsereg sikertelen támadása, majd a budapesti bevonulás követte. Francia forrásokra hivatkozva megemlítette, hogy a magyar hivatalnokok letették a hűség esküt a román uralkodóra. A Bánátot 1919 augusztusáig a szerbek tartották megszállva,

akik a tartományt kirabolták. A terület hovatarozása miatt fellángoltak a szerb-román ellentétek, végül annak megosztása következett be. Érdekességként említette, hogy a bánági svábok a Romániához csatlakozás mellett döntöttek.

*Szabó Dániel*, a budapesti Történettudományi Intézet munkatársa a magyar háborús lelkesedésről szól; populáris forrásokra, versekre, újságcikkekre, nótákra, viccekre, színházi frontelőadásokra épített. Az 1914-es eseményekkel kezdte előadását, kiemelte, hogy akkor másféle lelkesedés fűtötte az embereket, mint 1918-ban. Megmlítette, hogy Jászi Oszkár a lelkesedés különböző típusait sorolta fel. A vidéki lakosság szemében pl. a Ferenc Ferdinánd elleni merénnyel az atyjukat sértették meg, az értelmiség úgy érezte, a hazájukat. Az emberek a dekadens életérzés alóli felszabadulásnak tekintették a világháborút, úgy gondolták célt nyer az életük. Kitért arra, hogy a viccekben és katonanótákban a férfiaság megjelenítése igen fontos volt. Sokan úgy vélték, bosszút állhatnak az oroszokon az 1849-es világosi fegyverletételért, ezért azonosultak a háború céljaival. Kiemelte: általános háborús lelkesedésről, nemzeti azonosulásról 1914-ben még nem beszélhetünk, 1918-ra azonban az utóbbi már általánossá vált.

*Ioan Țepelea* az 1919-es eseményeket tárgyalta előadásában és elsősorban a román csapatok erdélyi és magyarországi hadműveleteiről szól bővebben. Tudomása szerint az 1918. december 1-én lezajlott gyulafehérvári gyűlést a magyar kormány másfélmillió koronával támogatta.

*Szarka László*, a budapesti Történettudományi Intézet munkatársa a Jászi Oszkár vezette Nemzetiségi Minisztérium tevékenységéről tartott előadást, mely 1918 október végétől 1919 januárjáig működött a budai Sándor-palotában. Aláhúzta, hogy a világháború vége felé már kölcsönös gyűlölködés volt megfigyelhető a magyarországi kisebbségek között. Jászi megpróbált egy asztalhoz ülni a nemzetiségekkel, megkísérelte koordinálni a velük folyó párbeszédet. Aradon a román nemzeti tanáccsal folytatott tárgyalásokat és 12 pontos javaslattal állt elő a közös román-magyar rendezésre, bár úgy vélte, mindenképpen a békekonferencia

rendelkezései döntenek véglegesen. A ruszinokkal 1918 decemberére, a németekkel 1919 januárjára sikerült megállapodni autonóm terület létrehozásáról. A szlovének (vendek) is autonóm területet kaptak. 1918. december 6-án a demarkációs megállapodás jött létre a szlovákokkal, de Prága abba beleszólt. A Jászi által elképzelt „Keleti Svájc” koncepció módosult, helyébe a reális etnikai elvekre épülő elképzelés lépett. Az antant ezt nem fogadhatta el, hiszen pacifikálni akarta a térséget.

Az első nap eseményeit vita zárta. *Constantin Hlihor* felszólalásában az európai általánosítás, valamint a nemzetiségi elv érvényesülésének fontosságát hangsúlyozta.

*Szász Zoltán* szerint 1848-49 után a magyar nemzeti gondolkodás megmaradt a nagy nemzetben való gondolkodás keretében. Az 1862-es Kossuth-féle konföderációs terv célul tűzte ugyan a kisebbségekkel való megegyezést, de immár hiába: nem volt kivel tárgyalni, éppen csak megkezdődött a párbeszéd a nemzetiségekkel. Tisza István tudta, hogy változtatások elkerülhetetlenek, az Osztrák-Magyar Monarchia, ha győz is a világháborúban, már nem lesz ugyanolyan, mint 1914-ben.

*Gheorghe Iancu* Szász Zoltán felvetésére kifejtette, hogy német nyomásra már folytak magyar-román tárgyalások 1910-14 között.

*Szarka László* szerint Jászi nem tudta kamatoztatni presztizsét a nemzetiségi tárgyalásokon. A Károlyi kormány az integritás talaján állt, ám az 1918-as tárgyalások feltételei mások voltak, mint a háború alattiakéi.

*Hajdú Tibor* Jászi kormányzati szerepéről beszélt. Úgy vélte, belső nyomás alatt állt, ez amúgy is csekély lehetőségeit tovább szűkítette. A Hodža Milannel folytatott tárgyalások után – amelyeken demarkációs vonalban egyeztek meg – mindkettőjüket elmarasztalták, Prágában és Budapesten egyaránt.

Május 28-án Zilahon folytatódott a konferencia. A szervezők az eredeti napirendtől eltérve a szimpózium második napján nem tartottak több szekciót, a program csúszott és az előadók csupán 10 percet kaptak mondandójuk összefoglalására. A második nap elnöke *Székely Gábor*, a

budapesti Politikatörténeti Intézet igazgatóhelyettese volt.

Elsőként *Pollmann Ferenc*, a Hadtörténeti Intézet főmunkatársa kapott szót és tartotta meg Ausztria-Magyarország csapatainak 1918 őszen a Balkánon bekövetkezett összeomlásáról szóló előadását. Kitért a félszigeten 1918 őszére kialakult katonai helyzetre, a szemben álló felek erőviszonyaira, a francia, szerb, olasz, angol, görög erőkől összetevődő antant erők 1918 szeptember közepén bekövetkezett nagyarányú támadására, amelynek következtében áttörték a bolgár frontot. Beszélte Bulgária és az antant között szeptember 29-én megkötött fegyverszünetéről. Nyomon követte a Kövess Hermann tábornok vezette osztrák-magyar balkáni haderő visszavonulását annak a Száva-Duna vonalán történt védekezéséig, a padovai, majd a belgrádi fegyverszünetig.

*Serghei Hacman*, az ukrainai Csernovic egyetemének tanára „A nemzeti önrendelkezési folyamatok Bukovinában 1918 őszen” címmel tartotta meg előadását, melynek során felvázolta a főként föderalista elképzeléseket megfogalmazó, nagyrészt Bécs-párti nemzetiségi önrendelkezési mozgalmak létrejöttét. Beszélte a bukovinai ukrán nemzeti mozgalom 1918 októberi kibontakozásáról, valamint a Csernovicban kiadott, a terület etnikai alapon történő felosztására vonatkozó nyilatkozatról, arról, hogy a román képviselők a bécsi parlamentben ugyanakkor az önálló román területek mellett törtek lándzsát. Bukovina 1918 novemberében román megszállás alá került és november 28-án egyesült Romániával, amelynek tényét az antant is elismerte.

*Balla Tibor* százados, a Hadtörténeti Intézet főmunkatársa az Osztrák-Magyar Monarchia utolsó, az olasz fronton 1918 június-júliusában lezajlott támadásáról, az ún. piavei offenzíváról tartott előadást. Hangsúlyozta, hogy az 1918. június 15-én a Piavenál és Dél-Tirolban megindított osztrák-magyar támadás a dunai birodalom hadseregének végső erőfeszítése volt, ezt követően már nem volt képes támadólag fellépni. Röviden kitért az offenzíva gondolatának megérlelődésére, valamint a vonatkozó hadászati tervek megszületésére, a szemben álló erők helyzetére, illetve a

Monarchia által indított hadműveletek rövid összefoglalására a Piave keleti partjára történő június végi visszatérésig. Elemezte a császári és királyi hadsereg által elszenvedett katonai kudarc okait: a támadásra rosszul megválasztott időpontot, a nem elégséges felkészülést, a felvonulási nehézségeket, az ellátásban, a felszerelésben, az utánpótlásban, a fegyvernemek nem megfelelő együttműködésében mutakozó hiányosságokat, az olaszok túlerejéből és a gyorsan mozgósítható tartalékokból származó előnyöket, az olasz védelem erősségét, az időjárási és természeti körülményeknek az osztrák-magyar fél számára kedvezőtlen alakulását (a Piave áradása június 18-án, a hegyekben eső és köd stb.). Kitért az elszenvedett veszteségekre, felsorolta a hatalmas emberáldozatokkal járó kudarc katonai következményeit: a felelős vezetők leváltását, a Monarchia hadseregének széttzilárdását és jelentős megyengülését, ezzel szemben az olaszok megerősödését.

*Eugen Glück*, aradi helytörténész „Arad vidéke az 1918-19-es történelmi években” címmel tartott előadást. Felvázolta a még Magyarországhoz tartozó Arad vármegye közigazgatását 1918-ban, kitért a Központi Román Nemzeti Tanács és a magyar radikálisok közötti tárgyalásokra, arra hogy a Balkánról előrenyomuló francia egységek a területen a közigazgatást a magyar hatóságok kezébe adták vissza. Szólt a Tanácsköztársaság ellen létrejött aradi ellenforradalmi kormány 1919. május 5-i megalakulásáról, valamint annak Szegedre való átköltözéséről. Végül kiemelte, hogy 1919 júliusától Arad környékének közigazgatását a románok vették át, miután a várost májusban elfoglalták.

*Szakály Sándor*, a Hadtörténeti Intézet főmunkatársa az 1919-es Vörös Hadsereg tisztikáráról beszélt előadásában. Többek között kitért arra, hogy kikből tevődött az össze. Hangsúlyozta: az Osztrák-Magyar Monarchia közös hadseregének és honvédségének volt tisztjei azért léptek be a Vörös Hadseregbe, mivel úgy vélték, honvédő háborút folytatnak a Magyarországot körülvevő szomszédos országok hódító törekvéseivel szemben. Elemezte a harcokban – pl. az északi-hadjáratban – való részvételüket, kitért arra, hogy közülük később a Horthy-hadseregben jó néhányan

igen felelősségteljes (pl. vezérkari főnöki) posztokat töltöttek be.

*Cornel Grad* „A magyar közigazgatás szétesése és az új román hatalom kiépülése Szatmár, Szilágy és Bihar megyében” címmel tartott előadást. Bemutatta, hogyan zajlott le a román hatalomátvétel ezeken a területeken 1918 őszén. Kitért a Vyx-féle demarkációs vonal többszöri módosítására, a katonák és az általuk feltüzelt polgárok fosztogatásaira, a november 3-a utáni falusi lázongásokra, az anarchikus állapotokra, a mind román, mind magyar részről megalakított nemzeti tanácsok és gárdák szerepére.

*Constantin Stan* (Buzău) előadásában Iuliu Maniu tevékenységét ismertette az 1919-1920-as párizsi békekonferencián. Kitért a Svájcban kifejtett állítólagos magyar propagandára, amely hatalmas állami pénzek felhasználásával folyt volna, szolt a párizsi békekonferencián folytatott román agitációról. Tudomása szerint a franciák felvetették, hogy rendezzenek népszavazást a Bánságban a terület hovatartozásáról, illetve megkérdőjelezték Erdély Romániával történő egyesítésének jogosságát.

*Erényi Tibor*, a budapesti Politikátörténeti Intézet munkatársa „A politikai hatalom jellege Magyarországon (1918. október 31. és 1919. március 21.)” című előadásában lényegében a Károlyi Mihály nevével fémjelzett időszakban bekövetkezett történésekről, a politikai átmenet nehézségeiről, a belpolitikáról, a magyar polgári pártok működéséről, a polgári demokrácia fejlődéséről szolt.

*Valeriu Florin Dobrinescu* második előadása „Az olaszországi románok a nemzeti ügyért 1918-ban” címet viselte. Elsősorban olasz dokumentumok alapján beszolt a román és olasz kapcsolatok alakulásáról. Kifejtette, hogy Olaszország és Románia már az első világháború előtt két egyezményt kötött. Említést tett a Rómában élő románok 1918 március-áprilisában lezajlott kongresszusáról. Úgy vélte, az olaszok támogatták a román nemzetállam létrehozására irányuló törekvéseket. Szolt az egykoron a dunai birodalom hadseregéből hadifogságba esett román katonákból létrehozott alakulatok nyugati fronton történő bevetésének tervéről, a Román Légió létrehozásáról, román katonai missziók ténykedéséről Olaszországban,

amelyek hozzájárultak a két állam kapcsolatainak erősítéséhez.

*Varga Lajos*, a budapesti Politikátörténeti Intézet munkatársa, tudományos tanácsadó Garami Ernő 1918-19-es szerepét taglalta előadásában. Felvázolta a politikus rövid életpályáját. Hangsúlyozta, hogy Garami két évtizeden át volt a Szociáldemokrata Párt vezetője és szélesebb együttműködés létrehozására törekedett a társadalmi átalakulásban érdekelt politikai erők között. Részt vett Károlyi Mihály jelképesnek mondható kápolnai földosztásában, ellenezte az erős szocializálást, elsziettnek tartotta az 1917-es orosz forradalmat, a bolsevizmust pedig elítélte; a magántulajdon, a tőke mellett emelte fel szavát.

*Vörös Boldizsár*, a budapesti Történettudományi Intézet munkatársa az 1918-as forradalom alakjainak panteonjáról szolt előadásában. Említette, hogy 1918 október-novemberében a Habsburg-birodalom jelképeit – a szobrokat, jelvényeket, bélyegeket, sapkarózsákat stb. – eltávolították, az emberek úgy vélték ezzel a letűnt rendszert tüntetik el. Budapesten számos utcanév megváltoztatására került sor, melyben Krúdy Gyula is részt vett. Többek között a magyar jakobinusokról, az 1848-49-es szabadságharc hőseiről neveztek el utakat. Kitért a költő 1919 januári halálát követően kialakult Ady-kultuszra is.

Az ülésnap végén lezajlott vitában *Litván György* Constantin Stan előadásához hozzászólva elmondta, milyen volt Maniu kapcsolata Jászival, továbbá kifejtette, hogy álláspontja szerint Clemenceau nem képviselt románellenes álláspontot a párizsi béketárgyalásokon. Berthelot tábornok, a francia Dunai Hadsereg parancsnoka plakátokat készített, amelyeken a románokat Erdély megszerzésére buzdította. Franchet d'Esperey tábornok ugyanakkor, Berthelot túlzásaival szemben, egyensúlyt próbált tartani.

*Valeriu Dobrinescu* válaszában Berthelot és a románok viszonyáról szolt.

*Gheorghe Iancu* szerint Maniu Párizsba írt leveleiből kiderül, hogy Franchet d'Esperey állandóan románellenes álláspontra helyezkedett. Kifejtette még, hogy Erdélyben is létrejött egy parasztpárt és 1919-ben 4 képviselővel be is került a parlamentbe.

*Constantin Stan* úgy vélekedett, hogy Berthelot, aki katonai misszió révén érkezett Romániába, jó véleménnyel volt a román tisztek felkészültségéről. Támogatta a román ellenállást, a román hadsereg 1917-es felfegyverzését, hiszen jól ismerte a román helyzetet, a lakosság lelkiállapotát. Végül a Maniu-hagyaték sorsáról beszélt.

*Costica Prodan* ezredes, a bukaresti Katonai Intézet munkatársa hozzászólásában hangsúlyozta, hogy eddig a történészek hasznos párbeszédéről volt szó és megköszönte a konferencia szervezőinek erőfeszítéseit.

*Sipos József*, a budapesti Országgyűlési Képviselői Iroda osztályvezetője néhány kérdés tett fel, nevezetesen: milyen volt Aradon az együttműködés a románok és magyarok között, ki volt az úr Erdélyben 1918-19-ben, és mikor esett szét a magyar közigazgatás a Grad által említett három megyében?

*Hajdú Tibor* hozzászólásában kiemelte: a korábbi osztrák-magyar vezérkari tisztek mind a román, mind a magyar oldalon megőrizték személyes kapcsolataikat 1918-ban is.

*Cornel Grad* válaszában a magyar és román nemzeti gárdák erdélyi tevékenységéről szólt, mint említette, 1919 januárjától Zilahról nyugatra összecsapások voltak a román gárdák és a magyarok között.

Végezetül *Litván György* mondott köszönetet a román vendéglátóknak.

Az ülésszak május 29-én Nyíregyházán, a Jósa András Múzeum nagytermében folytatódott. Elsőként *Nagy Ferenc* vezető elnök, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár munkatársa köszöntötte a résztvevőket.

Ezt követően az Eötvös Loránd Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanára, *Gergely Jenő* előadására került sor, amely „Az egyházak az 1918-as forradalom és a köztársaság alatt” címet viselte. Kiemelte, hogy a Monarchia fennállása idején az egyház fontos szerepet játszott a magyarok között a nemzeti tudat kialakulásában. 1918-19-ben konzervatív irányba tolódott el az egyházak szerepe. A románság vezetője az erdélyi román görögkatolikus klérus volt, amely nagy szerepet játszott a nemzeti nyelv és nemzeti tudat fejlesztésében. A

továbbiakban a felekezetek megoszlását elemezte. Trianon után megnőtt a római katolikusok száma. A görögkeleti felekezethez tartozók 0,5 %-a maradt az új határokon belül, 12,5 %-uk a határon túlra került, ugyanakkor a reformátusok aránya 14-ről 21 %-ra nőtt. Az unitáriusok és az izraeliták csak szórvány formában fordultak elő. A Károlyi-kormány alatt végbement az állam és az egyházak szétválasztása. A vallás és közoktatási minisztériumot kettéválasztották, de az egyházak kezében maradtak az iskolák és kötelező volt a hitoktatás. A 200 hold feletti egyházi birtokokat az állam ki akarta sajátítani, de erre nem került sor. A világi nagybirtoknál ugyanakkor 500 hold volt ez a határ. Úgy vélte, a polgári demokrácia egyházpolitikája megfelelt az általános gyakorlatnak.

*Costica Prodan* ezredes előadásának „A román hadsereg visszavonulása 1919-ben a román-magyar összeütközés után” címet adta. Beszélt arról, hogy 1919 július-augusztusában a román haderő elfoglalta Magyarország keleti felét és a fővárost. Szerinte a román erők már 1919 szeptemberében kinyilatkoztatták kivonulási szándékukat, a távozás elhúzódsának oka az volt, hogy az új magyar közigazgatás még nem létezett és nem volt erős rendőrség, illetve hadsereg sem. November 7-től kezdődött el a románok kivonulása a fővárosból, 12-én Marderescu tábornok is elhagyta a várost. A csapatok gyalogmenetben haladtak, mindent átadtak a helyi hatóságoknak. November 19-én Szolnoknál és Tokajnál keltek át a Tiszán. A kiürítéstől számított 5 hónap múlva már minden román alakulat saját földjén állt.

*Sipos József* a „Parasztpártok és az impériumváltás Erdélyben” című előadásával örvendeztette meg a hallgatóságot. 1918 decemberében a Nagyatádi Szabó István vezette Országos Kisgazdapárt és az Országos Földműves Párt működött. Mindkettő agrárreformot követelt, remélték, hogy a román elszakadási törekvések nem valósulnak meg, erőfeszítéseket tettek, hogy Erdélyben is megalakítsák szervezeteiket. Szólt arról, hogy az 1918-19-es parasztmozgalmak mennyire tekinthetők katonai, illetve szociális megmozdulásoknak. Felvázolta a pártok 1921-ig tartó fejlődését Erdélyben.

*Achim George* román szenátor, a román Külügyi Bizottság titkára a történelmi

tradíciókról szóló rövid előadásában és a két nemzetet összekötő-elválasztó párhuzamokat emelte ki közös történelmük alapján. Elemezte az 1918. december 1-i Gyulaféhevári határozatokat, azokat haladónak tüntette fel, majd nagyívű áttekintést adott a román és a magyar nép kapcsolatairól, napjainkig.

*Barabás Zoltán* arról beszélt előadásában, hogyan ítélték meg a német konzervatív pártok a trianoni békét, tágabban Közép-Európát. Kifejtette, hogy területi szempontból a történelmi Magyarország szétrombolása megváltoztatta Kelet-Európa helyzetét, gazdaságilag pedig egyértelműen hátrányos volt Németország számára. Nemzetiségi szempontból a német népcsoportok helyzete kedvezőtlené vált, külön-külön nem tudtak a kormányokra olyan nyomást gyakorolni, mint korábban. Ezért szorgalmazták a kisebbségi németek és magyarok összefogását, hogy azok együttesen váljanak politikai tényezővé. Az államforma kérdésében többször változtak az álláspontok: 1920-ig a legitimizmus és a szabad királyválasztás között ingadoztak, de inkább az utóbbi mellett voksoltak. Úgy gondolták, ha Magyarország nemzeti királyt választ, akkor csekély gazdasági súlya, beékelt helyzete miatt előbb-utóbb jelentős külföldi támogatóra szorul, amely valószínűleg Németország lesz. Ugyanakkor arra törekedtek, hogy Németország a Habsburg udvar felé is nyitott maradjon. Végül az előadó választ adott arra is, miért a konzervatív jobboldal véleményét vizsgálta. Évtizedekkel később ugyan, de a próféciaik valósággá váltak. Németország gazdasági súlyának növelésére kijátszotta ezeket a szempontokat: a szatmári svábok a birodalmi német politika eszközei lettek.

A vitában elsőként *Eugen Glück* szólalt fel megemlítvén, hogy Vasile Goldisch már 1912-ben kiadott könyvében vázolta az Erdélyre vonatkozó román terveket, s abban benne foglaltatott az is, hogyan éljenek együtt a többi nemzettel. Szólt a Magyarországon élő románokról is.

*Hajdú Tibor* a nyugati források alaposabb elemzésének szükségességére, valamint a forráskritika alkalmazásának fontosságára hívta fel Prodan román kolléga figyelmét, szerinte Garami és Peidl nem tarthatták elfogadhatónak a románok budapesti tartózkodását.

*Costica Prodan* a magyarországi román katonai megszállás jogosságáról beszélt, annak több aspektusát érintve.

*Szakály Sándor* a román katonai megszállásról és a megszállt magyar lakosság románokkal kapcsolatos érzéseiről, valamint a nemzeti érzés összetartó erejéről szólt.

*Constantin Hlihor* a román és magyar források közelítésének szükségességéről beszélt és a Mitteleuropa-terv jogosságát említette.

*Gheorghe Iancu* professzor hozzászólásában a nemrégiben megjelent több kötetes román történelmi bibliográfiára hívta fel a jelenlévők figyelmét. Beszélt az egyházak szerepéről, a mindennapi életben betöltött szerepükről.

Az ülészak *Nagy Ferenc* zárszavával fejeződött be, majd legvégül *Németh Péter* a nyíregyházi Jósza András Múzeum igazgatója összegezte néhány mondatban a konferencián elhangzottakat, hangsúlyozva, hogy a rendezvény mindkét fél számára gyümölcsöző volt.